

УДК 338.242

ПОЛІТИКА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Галюк І.Б., к.е.н., доцент (Івано-Франківський НТУ нафти і газу)

Розглянуто питання формування механізму реалізації політики енергоефективності. Визначено основні інструменти регулювання процесу енергозбереження.

Ключові слова: енергоефективність, енергозбереження, енергетична безпека, економічна безпека.

Постановка проблеми. Політика енергоефективності виступає в багатьох державах світу інструментом забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку (СЕР), забезпечуючи досягнення високого рівня енергетичної безпеки (ЕНБ) як важливої складової економічної (ЕБ) та національної безпеки держави. Формування механізму реалізації політики енергоефективності є складним завданням з огляду на специфіку енергозабезпечення (ЕЗ) та енергоспоживання окремої держави.

Для України питання підвищення рівня ЕНБ стоїть особливо гостро. Високий рівень енергозалежності держави (60,7%), енергомісткості виробництва, енергоємності ВВП (0,89 кг у.п/\$ США) – це ті фактори, які обмежують можливості економічного розвитку і, як наслідок, соціального розвитку[1]. Тому основними завданнями, які поставлені сьогодні до вирішення, є приведення названих показників до середньосвітового рівня. Перші кроки в цьому напрямку вже робляться.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українськими науковцями широко розглядаються питання ефективного використання енергетичних ресурсів, можливості диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, зменшення енергоємності промислового виробництва. Дана проблематика представлена у працях В.М. Геєця, Є.І. Сухіна, В.В.Микитенко, О.М. Суходолі та інших вітчизняних науковців.

Мета статті. ЕБ держави – це певна теоретична конструкція, використання якої на практиці забезпечує захищеність національних інтересів шляхом активізації механізмів реалізації та захисту розвитку вітчизняної економіки і стабілізації соціально-політичної ситуації в державі. Економічна безпека базується на кількох фундаментальних складових: фінансовій, продовольчій, енергетичній, оборонній та оборонно-промисловій. Власне тому кожна складова розглядається як окремий елемент загальної системи: фінансова безпека, продовольча безпека, енергетична безпека, оборонна та промислово-оборонна безпека.

Реалізація політики енергоефективності повинна забезпечуватись відповідними мехнізмами та інструментами, які уможливають фактичне досягнення бажаних результатів і при цьому узгоджуються з напрямками розвитку інших складових ЕБ.

Виклад основного матеріалу. Основним документом, який визначає напрями розвитку енергетичної системи є ухвалена КМУ «Енергетична стратегія України на період до 2030 року». В ній представлені основні напрями вирішення проблеми енергозабезпечення та ЕЗ, що дозволить підвищити рівень енергоефективності української економіки. Однак, певні моменти не дозволяють забезпечити реалізацію Стратегії у повному обсязі:

- окреслені в Стратегії цілі визначені недостатньо чітко;
- недостатньо обгрунтовано є узгодженість Енергетичної стратегії із стратегією соціально-економічного розвитку держави;
- заходи по забезпеченню ЕНБ держави із врахування конкретного змісту очікуваних зовнішніх та внутрішніх загроз не представлені в достатньому обсязі;
- доопрацювання потребують економічні, інвестиційні, цінові та податкові механізми забезпечення практичної реалізації стратегії.

Слід зауважити, що в Енергетичній стратегії представлено прогнозе споживання енергоресурсів, однак даний прогноз є прогнозом потреби, а не прогнозом платоспроможного попиту. Тарифна політика щодо енергоносіїв потребує змін. З одного боку, доведення тарифів до світового рівня неможливе через неспроможність населення та промисловості погасити рахунки в такому розмірі. В той же час збільшення тарифів призведе до зростання витрат на виробництво товарів та послуг і, як наслідок, зменшення попиту на вітчизняну пропозицію та зменшення прибутковості українських підприємств. З іншої сторони, система списання боргів та надання дотацій на розрахунки з постачальниками енергоресурсів не забезпечують повноцінних процесів ринкових відносин, які в класичному варіанті повинні регулювати рівень

попиту та пропозиції на енергоносії. Вирішення потребує питання створення передумов для формування платоспроможного попиту на основі політики енергозбереження та ефективної тарифної політики.

Задекларовані Стратегією цілі передбачають створення «умов для інтенсивного розвитку економіки і підвищення рівня життя населення країни». Однак, відсутність інструментів оптимізації роботи паливно-енергетичного комплексу країни викликає сумнів щодо реальності досягнення цих цілей.

За прогнозними показниками динаміки ВВП базовий сценарій передбачає у 2030 році збільшення обсягу виробництва ВВП майже в 3 рази, а споживання первинних енергоресурсів – на 51%. При цьому рівень енергоємності ВВП планується забезпечити на рівні 0,41 кг у.п./\$ США, тобто у близько 2,2 рази меншим за сьогоднішній рівень [1]. Таким чином, очікуване зменшення енергоємності ВВП становить 42%. Досягнення цих результатів можливе лише при докорінній зміні структури промислового виробництва, значному скороченні частки енергоємних виробництв та модернізації ПЕК.

На сьогоднішній день реалізуються окремі програми ЕЗ та енергоефективності. Фінансування таких заходів відбувається переважно за рахунок власних коштів підприємств. За даними 2008 року загальна сума фінансування становила 7074,4 млн.грн., що на 35,9% більше показника 2007 року [2].

Український ринок ще не готовий самотужки вирішувати питання ЕЗ та енергоефективності, використовуючи як керівництво Енергетичну стратегію. Необхідним є забезпечення на державному рівні механізму управління, контролю та регулювання процесів. Окремі напрямки формування такого механізму вже розроблені вітчизняними науковцями.

Український варіант управління процесами енергоефективності передбачають «симбіоз опцій держави та ринку» [3]. За таким сценарієм роль держави полягає у створенні сприятливих умов для реалізації енергоефективних заходів: формування нормативно-правового забезпечення, створення системи преференцій, державних гарантій інвестиціям, удосконалення цінової політики, вдосконалення процедур дозвільної системи для проектів з енергозбереження, розвиток енергосервісної інфраструктури, стимулювання комерціалізації розробок у сфері ЕЗ. Бізнес у цій системі взаємодії виконує роль практичного реалізатора впровадження енергозберігаючих технологій інноваційного характеру шляхом залучення приватних та іноземних інвестицій, спільного з державою страхуванням комерційних ризиків проектів, створенням нових робочих місць.

Реалізація політики енергоефективності потребує великого обсягу інвестиційних коштів.

Для оновлення матеріальної бази промисловості України необхідно, за оцінками експертів, 353,9 млрд. грн. Потреба інвестиційних ресурсів паливно-енергетичного комплексу складає 1045 млрд. грн. в розрахунку на період 2006-2030 рр. [4]. Комерційні структури не готові виступати інвесторами структурних змін, власні можливості підприємств є вкрай обмежені, державна підтримка починань поки що зведена до мінімуму. Відповідно, вкрай важливим є забезпечення інвестиційної привабливості підприємств та проектів у промисловості та ПЕК.

Таким чином, прогнозні параметри СЕР базуються на вкрай хиткій основі подолання паливно-енергетичних обмежень економічного розвитку.

Цікавим до розгляду є зарубіжний досвід вирішення подібних питань. В розвинених країнах світу ресурсо- та енергозбереження є одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності економіки, який забезпечує економічну та політичну незалежність країни. При цьому забезпечується комплексне поєднання ринкових механізмів господарювання, як однієї із складових загальної системи, і державна політика стимулювання впровадження нових технологій, як другої складової. Для прикладу, в США такий підхід дозволив зменшити енергоємність ВВП на 12%, що дозволило забезпечити економію у нафтовому еквіваленті 325 млн. т. Однак, слід відзначити, що процес досягнення таких результатів був досить тривалим і охопив близько 10 років [5].

Можна виділити основні напрями досягнення ресурсо- та енергонезалежності, які використовують країни, які вже отримали позитивний результат у даній сфері:

- широкомасштабне використання мало- та безвідходних технологій, які забезпечують сумісне досягнення ресурсозбереження та прородоохоронних цілей;

- стимулювання та активізація науково-технічних та інвестиційних зусиль для створення та використання ресурсоекономної та, водночас, надійної техніки та технологій;

- поступове скорочення залежності від імпортованих енергоресурсів;

- послідовна та поетапна реалізація ресурсо- та енергозберігаючої політики, яка передбачає широке використання прогресивних ресурсозберігаючих технологій, розробку нових технологій, матеріалів та техніки.

Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє констатувати, що позитивні результати в процесі вирішення питань енергоефективності економіки держави досягаються в ході реалізації довготривалої ціленаправленої ресурсозберігаючої державної політики, яка забезпечує дію механізмів економічного, правового та організаційного характеру по стимулюванню широкомасштабної

роботи у цьому напрямку. При цьому основними інструментами реалізації політики енергоефективності є [5, 6, 7]:

- структурно-інвестиційні інструменти. В розвинених країнах відбувається формування так званого інформаційного суспільства, в якому ріст економіки відбувається на основі створення високотехнологічної продукції при відносно менших витратах ресурсів. Тому розподіл інвестицій носить цільовий характер. Для прикладу, в Японії 30% інвестицій витрачаються на розширення виробничих потужностей, 20% на засоби автоматизації, від 8 до 10% - на економію сировини, матеріалів та енергії. Досвід Франції передбачає фінансування заходів, які мають швидку окупність, за рахунок коштів підприємств. Більш масштабні проекти, термін окупності яких є тривалим, фінансуються урядом;

- грошово-кредитні інструменти передбачають пряме фінансування енергозберігаючих заходів (у Франції частка державного фінансування проектів становить 25-30% від їх вартості) або використання кредитів на пільгових умовах (як правило, норма процентної ставки на 8-10% нижча ніж звичайна);

- податкові інструменти передбачають використання диференційованого підходу до оподаткування в залежності від джерел енергії, складності її отримання, рівня економності обладнання. В США для компаній, які виготовляють енергетичне обладнання, яке дозволяє економити енергію, обсяг суми оподаткування зменшують на 10% вартості енергозберігаючого обладнання. В Японії практикується зменшення бази оподаткування на 25-30% вартості енергозберігаючого обладнання або використання прискореної амортизації (30% річних). В той же час система пільгового оподаткування використовується і стосовно користувачів енерго- та паливоекономічних пристроїв та устаткування;

- цінові інструменти дозволяють державі регулювати ринкові ціни на основні енергоресурси для забезпечення контролю над внутрішніми цінами. В США практикується вирівнювання цін на дорогу імпортовану нафту на дешеву власну нафту для забезпечення компаніям рівних умов роботи. У ситуації нераціонального використання стратегічних видів енергоресурсів в окремих штатах передбачено тимчасове збільшення ціни на них на 10-15%. В Японії використовується диференційований підхід до оплати електроенергії, яка використовується для освітлення і енергії для виробничих потреб. Тариф на електроенергію, яка використовується у виробничих процесах, на 20-30% нижчий за тариф на електроенергію для освітлення. Для забезпечення енергозбереження діє прогресивна ставка розцінок на оплату електроенергії для освітлення, яка передбачає оплату 120 кВт год. за

низьким тарифами, а понаднормова витрата оплачується за тарифними ставками, встановленими на граничному рівні, що дозволяє забезпечувати приріст виробництва електроенергії в системі;

- нормативно-правові інструменти забезпечують комплекс нормативних актів, які регулюють реалізацію енергоефективної політики. При цьому передбачається регламентація заходів різного характеру: від видачі субсидій та позик для купівлі та використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій, дотримання вимог по раціональному використанні ресурсів та енергії тощо аж до дотримання стандартів виробництва, будівництва, які забезпечують економічне використання енергоресурсів;

- програмно-цільові інструменти передбачають системний підхід до планування потреби в енергоресурсах на основі планів як на рівні окремих підприємств, так і на рівні держави. Однак плани затверджуються лише у випадку забезпечення ліміту енергоспоживання. Для підвищення рівня енергозбереження діють окремі програми по реконструкції житлових приміщень, в яких проживають сім'ї з низьким рівнем доходу;

- інформаційні інструменти забезпечують популяризацію політики енергозбереження серед громадськості, швидке поширення інформації про нові методи і засоби економії енергоресурсів, контроль стану ресурсозбереження в країні. Витрати на проведення цих заходів фінансує держава, переслідуючи мету формування високого рівня культури енерговикористання серед населення;

- адміністративно-організаційні та управлінські інструменти передбачають формування інфраструктури підтримки енергозберігаючих заходів та підготовки кадрів високої кваліфікації – енергоуправлінців та енергоекспертів;

- стимулюючі інструменти передбачають реалізацію широкомасштабних програм стимулювання розробки та використання енергоощадних технологій, які дозволяють модернізувати об'єкти соціально-побутового призначення та активізувати малий бізнес у сфері винахідницької діяльності для розробки нового енергозберігаючого обладнання.

Таким чином, робота, яка проводиться для забезпечення високого рівня енергетичної безпеки держави, потребує удосконалення правових, економічних, нормативних, організаційних та управлінських заходів, які дозволяють реалізувати політику енергоефективності.

Висновки. На сьогоднішній день в Україні увага уряду особливо гостро акцентується на питаннях енергетичної безпеки. Закладена основа для реалізації політики енергоефективності потребує розвитку та удосконалення. Тому подальша робота науковців та фахівців повинна

спрямовуватись на пошук оптимальних шляхів реалізації визначених попередньо планів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року // <http://search.ligazakon.ua/>.
2. www/naer.gov.ua.
3. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році // С.Ф. Єрмілов, В.М. Геєць, Ю.П. Яценко, В.В. Григоровський, В.Є. Лір та ін. – К., НАЕР, 2009. – 93 с.

4. Постанова ВРУ "Про підсумки парламентських слухань "Енергетична стратегія України на період до 2030 року" від 24.05.2001. – № 2455-III.

5. Экономическая безопасность России: Общий курс: Учебник // Под ред. В.К.Сенчагова. 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – 896 с.

6. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие // Институт экономики РАН. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 2002. – 128 с.

7. Робертсон Дж. На пути экономических преобразований. Задачи нового тысячелетия // Пер. с англ. СПб.: Б&К., 1999. – 124 с.

Аннотация. Рассмотрены вопросы формирования механизма реализации политики энергоэффективности. Определены основные инструменты регулирования процесса энергосбережения.

Ключевые слова: энергоэффективность, энергосбережение, энергетическая безопасность, экономическая безопасность.

Summary. Questions of formation of the mechanism of realisation of a policy of efficiency are considered. The basic tools of regulation of process of savings are defined.

Keywords: efficiency, the savings, power safety, economic safety.

*Рецензент д.е.н., професор Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаніка Благуєн І.С.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*

УДК 336:332.1

СИСТЕМА БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

*Герасимчук З.В., д.е.н., професор,
Абрамова І.О., аспірант (Луцький НТУ)*

У статті проведено дослідження зв'язку понять криза та безпека. У статті розглянуто основні аспекти регіональної безпеки. Мета статті – показати зв'язок системи безпеки соціально-економічного розвитку регіону та антикризового менеджменту.

Ключові слова: криза, економічна безпека, регіональна безпека, антикризовий менеджмент.

Постановка проблеми. На тлі економічної, фінансової, політичної нестабільності, недосконалості ринку товарів і послуг характерним є зростання інтересу до дослідження кризових

явищ, причин їх виникнення, аналізу наслідків та механізмів їх попередження.

Фінансово-економічна криза, яка охопила усі галузі та територіальні формування, змусила